

מקום היצירה והיצר

לאה הרפז: עין מהגוני מארץ מדיצ'י, הוצאת ספרי 'עתון 77' 2010, 126 עמ'

ספר סיפוריה הקצרים של לאה הרפז עוסק ברובו בנשים ישראליות, בשנות החמישים לחייהן, המבקשות אך אינן מסוגלות להגשים את מאוייהן בעיקר נוכח יחסיהן ומאבקהן עם הגברים שבחיהן. יחסים אלה מוצגים כמעט כהמונות בלתי ניתנים לגישור, כשנוסף ומכביד עליהן לעתים מתח ביניהן להוריהן, ובעיקר אמהותיהן. עוצמת מאבקים אלה מודגשת באמצעות מטאפורות הגזרות מ"אמנות" המלחמה. מהד הנשי ואת מלחמת קיום והישרדות, לצד ניסיון כושל לחולל שינוי בסטאטוס הנשי האיש. עבור הגברים זאת מלחמה לשם שליטה ושימור עליונותם, הזוכה ל"ברית לא כתובה" מצד אמהותיהן של הנשים. אין במלחמה זו ניצחון ללא מחיר, הכבד לעתים כמוות. ואכן, באחד הסיפורים גם המוות אינו מסיים את הקונפליקט, והאשה שנרצחה (עם ילדיה) בידי בעלה, "שבה לחייו" מדי תקופה, במין ניסיון לתקן את יחסיהם, כביכול היתה שותפה באחריות לרצח. בסיפור אחר המלחמה נושאת אופי מיתי, בהשתתפות נשים לוחמות, שחלקן אלות מלחמה מהמיתולוגיה הנורדית וחלקן לוחמות מהמיתולוגיה היוונית, המוכרות כרוצחות גברים. כבלי השמרנות והחנק על נשיותן של הגיבורות משמשים מוטיב מרכזי, המקבל ביטוי באמצעות מטאפורה שעל שמה נקרא הספר, המתוארת כסיפור-מיתוס משפחתי. זהו סיפור על תיבה מופלאה מעץ מהגוני, שבנה לאהובתו-אשתו אחד מאבותיה של המספרת, אי שם בעבר ימי-ביניים. מאה ושלושה בריחים עשה בתיבה, וכלא באמצעותה את אשתו, כדי לבלום ולא לפקד את חיות תשוקתיה הפראיות. תאמרו שדומה תיבה זו לחגורת הצניעות הימי-בינימית שהתקינו אבירים לנשותיהן בהיעדרם? הגבר היהודי כנראה מתוחכם יותר: התיבה מעוצבת ללא פינות, שלא תכאיב, וחשוב מכך - התיבה אינה כולאת בתוכה את האשה, אלא מצויה בתוך גופה, ומי שמופקד לשמור עליה ולהעבירה מדור לדור אלה הנשים עצמן, ולא הגברים, שאינם שותפי סוד למסורת זו.

לשון אחר: הנשים "הפנימו" את איסוריהן, קיבלו על עצמן את המרות והתרבות השמרנית הגברית, ואמהותיהן משמשות סוכנות שימור המסורת, ומחנכות את בנותיהן לדכא כמותן את תשוקותיהן, שבהוראתן לבנותיהן - "רק מהמותניים ומעלה" - חובקות אותן בחגורת צניעות דמיונית ומסרסת. מטאפורה הדיכוי מוקצנת באחד הסיפורים, בתיאור הנוהג הברברי של האמהות הבדואיות למול את בנותיהן, כך שלא תזכינה ליהנות ממין. בסיפור אחר מתואר טקס הטבילה במקווה, ערב החתונה, וברי כי

נקודת המבט הנשית, וכמעט תמיד שמור לאשה אקורד הסיום. הגברים (ובמקרים אחדים דמות האב) הם דמויות משנה, בדרך כלל חד-ממדיים, ואינם עוברים תהליך התפתחות. ניתן לסווגם לשני סוגים: השמרן המאיים בידי רצונותיה של האשה ובידי אחרותה המתבטאת ברוחה החופשית ובשאיפתה להגשמה באמצעות אמנותה, ואת אלה הוא מבקש לקרקע ולקעקע; מנגד נמצא בעל הנפש הרגישה-אמנותית, מעין אלטר-אגו נשי, אך הוא "מרחף", לא מציא אותי, בבחינת משענת קנה רצון, לדוגמה: המלאך באחד הסיפורים, הנופל משמיו ונותר מרחף בין עולמות, ללא שליטה בגורלו, מבקש להציל ולהינצל בידי אשה-ילדה, הזקוקה בעצמה לדמות גבר שישימש משענת איתנה; זה מופיע רק בסיפור האחרון, וממעט המידע עליו נראה כי הוא היחיד הראוי לויתור שהגיבורה עושה למענו.

הסיפור החותם את הקובץ ראוי בעיני להיחשב כאפילוג לספר, והקורא יגלה באמצעותו תובנות ופנים חדשות גם בסיפורים הקודמים; בכך לטעמי הוא גם

מסייע לגלות את יופיים. עושרם מצוי גם בחופש הפרשני הנתון בידי הקורא להבין את הסיפורים, ובייחוד את הדמויות הנשיות, באופן שונה מכוונתה של הסופרת. על כך עמדה גם לאה הרפז, בשיח שקיימה עם קהלה ועם עורכת הספר בערב ההשקה לספרה. חופש פרשני זה נובע מאופיים ומסגנונם של הסיפורים: ברבים מהם קטן המרחק בין פרוזה לשירה, השפה קטועה, מהורהרת-אסוציאטיבית, עשירה בסמלים, מיתוסים ומטאפורות שרירות, ובנגיעות חזקות של הממד הפנטסטי וערוב חלום ותת-מודע. הסיפורים אינם מתאפיינים בעלילה לינארית, וכאמור הם מותירים קצוות פתוחים, ללא פתרון. על ממד הפרוזה והפואטיקה נוסף בחלק מהסיפורים נופך אוטוביוגרפי, אף שחלקו בדוי, המתגבר בסיפור האחרון, כאשר המספרת מזדהה (בפעם השנייה בספר) בשם לאה הרפז, וכותבת: "מתי התחיל השיגעון שלי לתעד כל הגיג" ועונה: בגיל ארבע. כך מתמזגות הפרוזה והפואטיקה עם ה"דוקומנטציה" לכלל סיפור מורכב, המטביע, בשרשרת של סיפורים, רושם של מסע ומשא של גילוי עצמי של נשמת הסופרת, דרך משבריה, יצירה, הגברים בחייה ומשקעי העבר עם הוריה. מוטיבים אלה, המשמשים כעמודי תווך ביצירתה-אמנותה, מובאים בסיפור האחרון כחומרי הגלם של תהליך היצירה עצמו המתואר בדקדקנות טכנית כמעט, ומאפשרים לקורא להכניס סדר בסיפורים ובמשמעותם, ואף לראות את הספר כמסגרת אחת שלמה.

שמעון רוזנברג

לאה הרפז: עין מהגוני מארץ מדיצ'י